

REDACTIA
și ADMINISTRAȚIA:
Deák Ferenc-utca 35.

Articoli și corespondențe pentru publicare se trimit redacției.
Concure, inserțiuni și taxele de abonament se sîmit administrației tipografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

REVISTĂ BISERICEASCĂ-ȘCOLASTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINECA.

ABONAMENTUL:

Pe un an 10 coroane.
Pe jum. an 5 coroane.

Pentru România și străinătate:

Pe un an 14 franci.
Pe jum. an 7 franci.

Telefon pentru oraș și comitat Nr. 266.

Unde sunt șematismele noastre bisericesti?

(In atențiunea Sinoadelor eparhiale).

Chestiunea șematismelor noastre bisericesti, cari astăzi nu există, nu este așa de mică, pe cât se pare la prima vedere. Dar nici multă trudă nu trebuie spre a află necesitatea înfăptuirii cât mai urgente, și la noi, a atăror publicațiuni periodice oficiale.

Toate instituțiunile din lumea de astăzi, se obișnuiesc a-și privi trecutul și activitatea curentă, nu numai prin prisma rapoartelor curente ale oficialității, ci și prin rigidele rațiuni din imperiul cifrelor statistice.

Cine nu știe, cât de flexibil este stilul, mai ales în publicațiunile oficiale — uneori faci în rapoartele oficiale adevărată măiestrie diplomatică, în ce fel să spui adevărul, pe care vrei să-l exprimi. Rațiunea cifrelor însă, în raport cu elementul stilistic, este mult mai sigură și mai statornică în exprimarea adevărului, dar mai ales în ce privește scoaterea concluziunilor de folos și de îndreptare pentru viitor.

Din aceasta rațiune, de a căută cu mai multă siguranță realitatea și de a îndreptă anomaliiile vieții — au răsărit studiile statistice.

Statele și-au format *anume officii statistice*; și sunt azi chiar catedre superioare de învățământ pentru studiile statistice.

Aceste studii își au îndreptățirea de a există și a fi cultivate și în biserică. Ba, am putea zice, că doar tocmai în biserică, a căreia organizațiune și viață este determinată de principii ideale, abstracte, este o și mai mare necesitate de a cultivă studiile statistice, pentru ca prin mijlocirea cifrelor să-ți poți controlă rezultatele realizate ori scăderile.

Dar, spre a se putea face un asemenea lucru, ar trebui să ne avem adunat materialul necesar de studiu, și încă după un *metod unitar* pentru întreaga provincă bisericască, cu privire la aceleași puncte de timp. Iar procedura de colecționare a materialului statistic ar trebui să se repețească regulat la un timp fix, bine determinat, pentruca astfel să se poată face și studii comparative asupra stărilor dela intervale mai

mari. In acest chip s'ar putea controlă și progresul și eventualul regres, precum și pricinile flăcuațiunei în spre bine ori spre rău.

Șematismele noastre diecezane, cari nu sunt și cari trebuie să se realizeze fără de nici o întârziere, sunt chemate să ne deie materialul brut pentru asemenea operațiuni *sigure*, fără de cari, mai ales în biserică noastră expusă la *prea* multe și *prea* deosebite influințe interne și externe, balansăm într'una în multe privințe, fără a ne ști fixă cu ușurință un teren sigur sub picioare.

* * *

Alte biserici au înțeles și au realizat rostul atăror publicațiuni statistice; unele din ele, chiar din timp îndepărtat.

N'avem decât să ținem cont de faptul, că d. ex. și bisericile unite toate își au asemenea publicațiuni încă de pela începutul veacului trecut. Și ele, urmează mai departe cu publicarea șematismelor diecezane, de sigur, cunoscându-le importanța *reală* pentru viața bisericască.

Astfel sunt remarcabile, d. ex. în biserică unită română, șematismele iubilare dela 1900, dela cari încoaci, încă au apărut șematisme diecezane.

Chiar și biserică ortodoxă orientală din Bucovina își are asemenea publicații, încă de prin jumătatea primă a veacului trecut. Dar și mai mult: biserică ortodoxă din regatul ungar, din vremea comuniunei noastre ierarhice cu sârbii, încă își are publicații de felul acesta.

Subsemnatul are cunoștință despre un atare șematism din anul bisericesc 1843/4. Șematismul a ajuns — ca o dovadă a necesității încă *atunci* simțite — două edițiuni¹⁾.

Publicațiunile aceste s'au urmat în biserică sârbească, așa, că d. ex. astăzi putem avea în fața noastră o monumentală operă istorică-statistică despre biserică din mitropolia sârbească de Carloviț.

Opul acesta ar merită să fie făcut cunoscut și mai de aproape de cineva mai competent, ceace-mi place să nădăjduiesc. Și până atunci

¹⁾ *Universalis Schematismus ecclesiasticus et literarius graeci non uniti ritus i. Regni Hungariae et m. Principatus Transilvaniae pro a 1843/4... sub... protectione excelsi Consilii regii locumtentialis hungarici, per Aloysium Reesch de Lewald... redactus. Budae*

însă e lucru vrednic de știut despre dânsul, că a apărut, în tipografia mănăstirii din Carloveț, la 1910, având 1202 pagini de cvart mare. Șematismul cuprinde istoria mitropoliei, a episcopilor, mănăstirilor, institutelor de învățământ sârbești; istoria societăților sau reuniunilor aflate sub jurisdicțiunea bisericii sârbești. Cuprinde, mai departe, istoricul fiecărei comune bisericești; cu însemnările istorice-culturale mai de seamă, cari îi sunt proprii, și cu indicarea relațiilor actuale de poporațiune și cultură (școale) și de avere. Iar la urmă (pag. 1093—1154) se află o serie de statistice despre: relațiile ierarhice-pastorale, culturale (tot felul de instituții școlare) și economice (averi publice și particulare sârbești, dările sârbilor) și despre porțiunile, în cari elementul sârbesc ortodox dominează, mai mult ori mai puțin, în singuraticile parohii, ca număr de suflete, case, părechi conjugale și ca avere.

Întreg acest material statistic este redactat după comune bisericești, protopopiate, apoi după ca eparhii și rezumat ca mitropolie.

Datele statistice din acest șematism se refer la anul 1905. Prin urmare biserica soră, a Sârbilor, are o oglindă istorică-statistică a stărilor sale de toate felurile la anul 1905.

Avem așa dar, de a face cu un op prea important, care le întrece, ca material de informațiune istorico-statistică, pe toate șematismele bisericești ce-mi sunt cunoscute, deci și pe ale uniților, și ne poate servi de exemplu la întocmirea unui șematism pentru metropolia noastră.

* * *

O mică reprivire asupra șematismului comun dela 1843/4 ni-ar da prilejul să aflăm câteva din stările reale ale bisericii ortodoxe din regatul ungar la pomenitul an. Mare pagubă însă, că noi românii și atunci am avut, în comparație cu sârbii, un mai inferior simț, nu numai în ale studiilor statistice, ci chiar și în privința evidențelor de bună rânduială, pe cari trebuia să le poarte o biserică.

De aici provine faptul, că în cât privește eparhia transilvană de atunci a puțin iscusitului episcop Vasile Moga, în ediția întâie a amintitului șematism avem d'abia numai câteva date. Datele acestea sunt strict personale și cuprind numai seria consistorialilor și a protopopilor și administratorilor parohiali; încolo — nimic. D'abia în ediția a doua a aceluiași șematism s'au putut înjgheba câteva date întregitoare: seria comunelor după protopopiate, cu numele preoților, numărul familiilor (116 526), al parohilor (814) și capelanilor (159).

În schimb însă, în ambele edițiuni ale pomenitului șematism avem date complete și

despre românii din celelalte eparhii, culese după acelaș metod ca despre eparhiile pur sârbești. Deci, în aceasta privință, avem un avantaj de informațiune.

Câteva date, rezumate din șematismul citat ori extrase prin prelucrarea materialului statistic al șematismului, ar fi, poate, de un orecare interes.

Prezint câteva date, spre a arăta folosul real de informație a atâtor publicații.

Biserica noastră comună avea la 1843/4, în total 26 mănăstiri, dintre cari la separizarea ierarhică ne-am ales d'abia cu una singură, a Hodoș-Bodrogului. Clerul mănăstiresc stătea din: 9 arhimandriți, 18 igumeni, 117 ieromonahi, 30 ierodiaconi, 6 monahi, în total: 180 persoane monastice.

Ierarhia comună avea 61 de protopopiate, din cari 14 ale eparhiei Aradului (7 la Arad, 7 Oradea-mare).

Clerul pastoral — esceptând persoanele mănăstirești, încredințate cu păstorirea satelor date în grija spirituală a mănăstirilor — eră, în total: 2558 persoane; din acestea eparhia Aradului avea 644 păstori sufletești (Aradul: 311; Oradea-mare 333).

Turma păstorită dimpreună ca turma dată în grija spirituală a mănăstirilor făcea 1.729.507 suflete. Din aceasta, la eparhia arădană erau încorporate 355 689 suflete (Arad: 188.796; Oradea-mare 166.893 suflete).

Arondarea protopopiatelor în vremea ierarhiei comune, așa se pare, pentru vremurile de atunci, eră necondiționat mai salutară decât cum s'a făcut ea după separizarea ierarhică și chiar decât cum o avem astăzi. Erau și atunci, la 1843/4, protopopiate cu teritorii extinse și cu un număr prea mare de credincioși. Dar măsura medie a a turmei câte unui protopopiat de odinuară, pe teritorul diecezei Aradului, eră de câte 25.406 suflete, pe când azi avem măsură medie de peste 35 mii de suflete.

Prin urmare și numai pe calea studiului statistic privind chestiunea modului de arondare a protopopiatelor, se constată necesitatea unei arondări nouă a protopopiatelor noastre, — fără de a mai țineă cont și de experiențele zilnice de azi, că viața noastră administrativă bisericească, zugrumată și împotmolită în complexul îndatoririlor biocratice, nu mai poate face față, cum se cade, necesităților spirituale...

Mai sunt și alte chestiuni, pe cari am putea să le privim prin prisma reflexiunilor statistice, scoase din pomenitul șematism. De ex. viața familiară de pela 1843/4 ne prezintă următorul raport: Dacă la 1.729.507 suflete, cât

făcea la 1843/4 turma mitropolitului sârbo-român din Carloveș, se prezintă cu 380.170 părechi conjugale, rezultă, că în măsură medie vinea pe câte-o familie 4·5 membri.

Chestiunea aceasta e de interes principal, pentru că fixează punctul de orientare cu privire la sporul ori regresul vieții familiare. Adevărat, că erau la 1843/4 eparhii cu mai favorabil raport familiar (eppia de Buda. cu 6·2 ceea de Carlstadt cu 4·8, arhieppia Carloveș cu 4·7), dar imediat urmează eppia Aradului cu 4·6 (pe teritorul Consistorului din Arad; numai 4·3 iar la Oradea-Mare cu 5·0). Episcopiile Timișorii și a Vârșetului însă, cari ambele aveau încorporați și români, se prezintă în măsură medie d'abia cu 4·4 membri de câte-o familie.

În unele din protopop. de la a. (1843/4) ale diecezei Aradului, capacitatea numerică a familiei prezintă următoarea scară: Protopopiatul Pomezului (Bihor) cu 6·8 cel al Beliului cu 5·6; al Beiușului și al Meziadului (tot în Bihor) cu câte 5·0; al Butenilor cu 4·9; al Orășii-mari cu 4·8; al Peșteșului cu 4·7; al Șiriei cu 4·6; al Chișineului cu 4·5; al Totvaradiei cu 4·4; al Boroșineului cu 4·2, al Aradului cu 4·1., al Hălmagiului cu 4·0, deasemenea și cel al Luncei (din Bihor).

O altă ochire statistică comparativă, asupra relațiilor nemerice familiare de azi, ni-ar reliefa terenul, unde viața familiară și-a pierdut încursul vremii din consistența morală și din importanța numerică. Și astfel am ajunge, prin mijlocirea studiilor statistice bisericești, la convingerea reală, că în cari părți ale diecezei a scăpătat forța numerică a familiilor noastre. Ajunsă în posesiunea atăror informațiuni pozitive, biserica noastră din epoca liberă și constituțională — după ce ea însăși semnaleză, în raportele sale oficiale, răul amintit — și-ar putea realiza și mai ușor chemarea pozitivă, de a cunoaște răul în originea sa și de a-l seca din rădăcină.

Referințele școlare din prima jumătate a veacului trecut încă ne prezintă câteva dat interesante.

Școalele populare erau pe atunci 1219, cu 1318 învățători și cu 55·655 elevide școală. În întreagă mitropolia, în măsură medie, se ajungea câte o școală pentru câte 1418 suflete și câte un învățător pentru câte 1418 suflete din întreagă poporația.

Iar contingentul de școlari în raport cu numărul învățătorilor est cele mai favorabil la eppia Budei cu 22; apoi urmează arhiepiscopia Carloveș și eppia Aradului dimpreună cu ceea de Carlstadt; cu câte 18, cea de Pacraț cu 30; la Vârșet cu 56, iar la eppia de Baci câte 67 elevi de câte-un învățător.

În deosebi în eparhia Aradului, pentru teritorul Consistorului din Arad, pe câte unul din cei 114 învățători vin câte 31 elevi, pe când în Bihor, pentru cei 43 învățători, vin de câte un învățător câte 25 școlari.

Despre școalele din eparhia Aradului prezentăm de altfel următoarele cifre speciale. Protopopiatul Chișineu aveă 30 școale; Aradul 21 Șiria 19, Totvărădia 17, Butenii 16, Boroșineul 10. Hălmagiul 1 școală, și fiecare școală cu câte un învățător. — În Bihor, tractul Orășii-Mari cu 30, al Beiușului cu 5, al Peșteșului cu 3, al Beliului cu 3, al Meziadului cu 2, al Pomezăului cu 1 școală, fiecare școală cu câte un învățător. Iar în protopopiatul Luncei (Lakság), unde unirea prinsese rădăcini tari încă de mai nainte de 100 ani, n'aveam nici o școală.

Școalele populare, trecute în șematismul dela 1843/4, pentru întreaga provincă mitropolitană erau: 1209 mixte, și d'abia 10 erau școale de fete. Ele erau situate 1131 prin parohii, iar 88 prin filii; și erau: cu câte un învățător 1141, cu câte 2 învățători 65, cu câte 3 învățători 11 școale, iar două școale câte 2 mai mulți învățători.

După starea lor învățătorii erau preoți ori ieromonahi 22; diaconi (de mănăstiri ori parohiali) 57, iar grosul de 1230 erau mireni, cătră cari, în arhiepiscopie, mai eră și o învățătoare.

Eparhia Aradului, în deosebi, figură cu următoarele date școlare: Toate cele 158 de școale erau cu câte un învățător, și erau exclusiv școale mixte. Dintre ele erau situate prin parohii 155 și numai 3 erau în filii.

Școalele erau provăzute prin 2 diaconi și 155 mireni. Totalul școalelor de pe teritorul Consistorului din Arad eră de 114, pecând în Bihor d'abia numai 44 școale.

* * *

Organul diecezan „Biserica și Școala“, care în viața sa de patru decenii a sulevat atâtea chestiuni de o reală importanță pentru viața noastră bisericească și culturală, primește în coloanele sale acum chestia nouă: a urnirii studiilor statistice bisericești și, împreună cu acestea, ideia de a se lucră șematisme bisericești.

Pun chestiunea în discuție, cu dorința, ca tot aici să se facă reflexiunile, contrare ori întregitoare, ale celor cari ar luă cuvântul în aceasta importantă chestiune.

După a mea părere, chestiunea specială a șematismelor bisericești, ar trebui s'o iee în mâna sa *P. Ven. Consistor metropolitan*, ca organ de unitate, care ar statori o normă generală cu privire la felul de întocmire a șematismelor și la materialul de adunat, care ar trebui să fie și complet, și uniform adunat.

După ce chestiunea s'ar cerne și lămurii din dăstul în publicitate, ea ar putea fi trecută în domeniul desbaterilor oficiale, prin cineva dintre ceice au nu numai norocul, ci și obligamente pe urma calității lor de deputați sinodali și consistoriali mitropolitani.

Iubileul de cincizeci de ani dela înfăptuirea nouă a mitropoliei noastre, va putea fi prăznuit în modul cel mai demn și mai cultural, dacă până atunci, am avea gata un șematism istoric-statistic pentru întreaga mitropolia, cum îl au sârbii pe al lor.

Prin un asemenea șematism s'ar pune, în mod solid, temelia studiilor statistice bisericesti atât de necesare și la noi.

Eu cred, cu toată puterea sufletului meu, nu numai în necesitatea unui atare șematism, ci și în aceea, că ideia lui este ușor realizabilă: *Timp* de lucrare este de ajuns; *bani* de trebuință pot fi găsiți cu înlesnire, iar *lucrători* de sigur se vor găsi, presupunând, că s'a trezit adevărat și în biserica noastră înțelegerea pentru publicații oficiale și pentru studii ca acelea, de care am scris mai sus.

Prin scrisul meu de față nu cer nici o inovație. Din contră, cer să se facă un lucru, pe care îl ceruse, în stil mai mic, patriarhul dela Carloveș, prin scrisoarea sa Nr. 42 dela 30 Iulie 1857, adresată Consistoriului dela Arad.*)

Atunci, spre scopul întocmirii unui nou șematism, se cerea dela Consistor datele relative la statul preoțesc și învățătoresc, pentru a se publica într'un șematism comun. Consistorul încă le-a cerut dela protopopii săi. Dar lucrul așa se vede a rămas baltă, pentru-ca să nu avem nici azi un șematism de treabă, și pentru-ca să ne gândim a-l avea d'abiă la 1924, — și atunci — dacă...

Doi ani de luptă

pentru biserica ortodoxă în districtul Hălmagiului (1752—1754).

De Dr. Silviu Dragomir, prof.

Obstacolul cel mai de seamă pentru răspândirea unirei în Hălmagiu îl formau episcopii din Arad. Prin îndemnul lor neconținute, pe cari le adresau către credincioși, ca să reziste ademenirilor, prin vizitațiunile dese, ce le făceau în ținuturile periclitate și apoi prin îndărătnicia și îndrăzneala, cu care descopereau abuzurile și le denunțau guvernului din Viena, dovediră îndeajuns, că turma credincioșilor nu se poate risipi, câtă vreme ochiul neadormit al păstorului veghiază cu

*) Protoc. ședințelor cons. 304/1851. — Imperiul își avea șematismul său propriu îl redactă ministrul de interne, cuprinzând și date referitoare și la bisericile din patrie. Protoc. șed. cons. Nr. 308/1857.

credință. Astfel deci guvernul din Viena luă hotărârea să suprimă în oare careva chip episcopia din Arad, care stetea în calea planurilor sale de politică religioasă. Lucrul acesta nu eră ușor de îndeplinit, dar se făcu totuși o încercare.

Episcopul Isaia Antonovits condusesese dieceza Aradului dela 1731 până în august 1748, când fu ales de mitropolit în Carloviț. Urmașul său fu episcopul din Karlstadt Paul Nenadovici, care fu strămutat la Arad ca să apere cu mai multă energie cauza ortodoxei ¹⁾ El nu stete aici decât câteva luni, în jumătatea dintăiu a anului 1749, deoarece congresul bisericesc din Carloviț îl alese încurând ca mitropolit, în locul devenit vacant prin moartea lui Isaia Antonovici. Guvernul din Viena crezu, că acuma e momentul potrivit pentru suprimarea episcopiei din Arad și o propuse aceasta prin comisarul său în sinodul episcopesc, ce se întruni îndată după congresul electoral. Comisarul împărătesc în motivarea sa duse faptul, că episcopia Aradului nu dispune de mijloace suficiente pentru a se susține și astfel „pro penuria“ ar trebui desființată iar teritoriul ei ar trebui adăugat la diecezele Vârșetului și a Timișoarei. Dar sinodul episcopesc nu primi această propunere, arătând, că episcopii din Arad au mijloacele pentru susținere, cari deși sunt mai modeste, totuși ajung săle asigure existența. ²⁾ Comisarul se mai provocase și la privilegiul din 4 Martie 1695, în înțelesul căruia Sârbii puteau să înființeze în Ungaria și Croația, numai 7 episcopii. Dar mitropolitul Nenadovits înaintă încă în decembrie 1749 un memoriu către regina Maria Terezia, în care combătu părerile comisarului împărătesc, Pledând pentru susținerea episcopiei din Arad ³⁾ Înăurirea mare, ce o câștigă acest mitropolit la curtea din Viena și serviciile neprețuite, pe cari avu prilejul să le aducă încurând casei împărătești, determinară pe Maria Terezia, să asculte rugarea sa și să renunțe desființarea a episcopiei din Arad. În decretul din 4 Februarie 1750 spuse însă regina că episcopilor din Arad nu li-se va mai acorda în viitor dreptul să viziteze în persoană districtul Hălmagiului asupra căruia își vor păstra totuși jurisdicția ⁴⁾ Când fu ales, pe urmă de episcop al Aradului Sinesie Jivanovits, regina puse în practică ordinul său, întărindu-l la 3 august 1751 cu restricțiunea ca deocamdată să nu viziteze în persoană districtul Hălmagiului, ci numai prin vicarii săi, dar altminteri să aibă dreptul a-și încasa venitele vlidicești și din acest district. ⁵⁾ Astfel cercurile din Viena deși nu izbutiră să înlăture cu totul pe episcopii din Arad, le restrânseră în mod considerabil drepturile asupra Hălmagiului, unde propaganda catolică putea acum să lucreze în bună voie.

De fapt vicarul unit din Blaj, Petru Aron, care-și făcuse o virtute din propagarea cu forța a unirei, apăru în decembrie 1749 în Hălmagiu și află, că oamenii de acolo „sunt dispuși a îmbrățișa sfânta unire“ După ce se întoarse acasă el mai trimise câțiva misionari în districtul Hălmagiului, pe potpopul din Alba-Iulia cu alți doi preoți, cari înaintară apoi un raport, în care

¹⁾ Arhiva istorijii srpske pravosl. karl. mitropolije god. I. 1911 p. 15.

²⁾ Die serbische Privilegien, Verhandlungs-Congresse und Synoden von Jos Sireck, p. 53.

³⁾ Arhiva mitropolitană din Carloviț Nr. 226 din 1749

⁴⁾ Arhiva mitropolitană din Carloviț sub acelaș număr.

⁵⁾ Decretul acesta e publicat în întregime în Letopis Matices Srpske km. 199 pp. 132—3. În arhiva regnicolară se găsește sub Nr. 370 din 1152 la Camc. Aul. Trans. de unde l-a schițat și Rosenfeld.

spuneau, că Românii sunt gata să treacă la unire, numai să nu mai fie încorporați politicește la Ungaria ¹⁾

Evinimentele ulterioare dovedesc pe deplin, că nici constatarea vicarului unit, și nici raportul misionarilor săi nu răspundeau situației reale. În afară de protopopul Simion Popovici din Hălmațiu nimeni nu s'a îndoriit în credință, iar acesta se va fi declarat unit, după-ce îi vor fi pus în vedere cine știe ce foloase de ordin material. Dar o dovedește clar aceasta și scrisoarea, pe care a adresat-o mitropolitul Nenadovits către Românii din districtul Hălmațului în 11 Iulie 1751.

Bieții oameni s'au fost plâns pentru necazul și supărarea, ce le-o pricinuește vicarul și alți uniți, iar mitropolitul îi laudă pentru curajul și statornicia lor, sperând, că vor fi totdeauna tari în credința ortodoxă și nu vor asculta de niște oameni de nimica. Le spune apoi, ca plângerile lor le-a înaintat anul trecut la Curte, de unde până acum nu s'a dat nici un răspuns și nici nu se va rezolvă, până nu se termină dieta din Pojun. Și îndeamnă însă să sufere cu răbdare, pentrucă prigonitorii lor nu au poruncă dela împărăteasa, ei sunt porniți numai din răutatea lor. Intru cât vor putea să se apere provocându-se la privilegiile națiunii sârbești. Și mitropolitul are de gând să meargă, de-i va ajuta D-zeu, în Hălmațiu, împreună cu episcopul nou sfințit, care va face drepte cele strâmbe, cel risipite le va adună, cele stricate le va direge și va săvârși tot ce se cade unui episcop și păstor adevărat. Ori-ce silnicie li s'ar face, să-l înștiințeze pe mitropolitul, căci el nu va ezită de-a remonstra la Curte și de-a cere ajutor. ²⁾

În prejurările aceste ne puteam închipui, cum se vor fi pertractat, la Viena, remonstrațiile înaintate împotriva prozelitismului catolic din Hălmațiu. Doar înșeși cercurile de acolo hotărâseră de-a introduce unirea în districtul acesta. Chiar și vicarul Aron și „misionarii“ săi, vor fi pornit la mandatul ori îndemnul venit din Viena, să pună la probă inima credincioșilor din Hălmațiu. Încercarea lor rămase însă, deastădată, fără rezultată. La neizbândă lor contribuă, fără îndoială și faptul, că administrația politică stete deocamdată în diferență și nu se grăbi să dea mână de ajutor zeloșilor propagatori ai unirei. Iar fără de concursul administrației și al organelor politice și militare opera „sfintei uniri“ nu eră în stare nici să facă progrese și nici să se susțină nicăiri între Români. Evident, că în vremile de atunci puterea statului, pe care guvernul catolic îl identifică cu sine, știă să schimbe mai ușor și mai efectiv convingerea religioasă a populațiunii, decât vorbele goale și făgăduințele mariale „apostolilor“ desinteresați ai unirei.

În 5 iunie 1751 cancelaria aulică din Viena îl îndrumă deci pe guvernatorul Ardealului, contele Haller, să continue politica sa de a întări și răspândi unirea și îi aduse la cunoștință, că a fost lăudat pentru zelul depus în direcțiunea aceasta. Cu privirea la chestiunea, ce ne preocupă pe noi, cancelaria aulică transilvăneană spune, că guvernatorul și consilierii catolici din Ardeal pot să asigure clerul și poporul românesc din districtul Hălmațului, că dacă vor îmbrățișa „sfânta unire“

de bună voie și cu adevărat, vor fi scoși de sub jurisdicțiunea episcopului neunit și se vor îndrumă sub ascultarea episcopului unit din Ardeal. Iar ca poporul și clerul ce se arată gata de-a primi unirea, să aibă ușurarea dorită în solvirea tricesimei, guvernatorul să-i asculte și să-i întrebe cu deamănunțul, deoarece-ce în aceasta *li-s'ar putea face ușor concesiuini*. Când vor trimite apoi, guvernatorul și consilierii catolici, informațiile lor cu privire la măsurile luate, cancelaria aulică nu va stă la îndoială să facă tot ce i-se va părea spre creșterea și stabilirea sfintei uniri (ezen Cancellaria maga részéről továbbra is semmit el nem mulasztat, a mit a szent uniónak gyarapodására és állandóságára kellemetesenk és hasznosnak talál¹⁾).

Astfel, primind ordinul clar din Viena, organele politice ardelenesti se puseră pe lucru. Administratorul domeniului erarial din Hălmațiu Tátay Samu izbuti să smulgă, în 10 Decembrie 1751, un document subscris de 35 Români de pe domeniul statului și de protopopul Simion Popovici din Hălmațiu. Bieții oameni declară în acest act, că primesc de bunăvoie (sic) porunca reginei și dacă Maiestății Sale i-se pare, că așa trebuie să fie, ei vor atârna de episcopul unit din Transilvania în toate chestiunile religioase. Se roagă numai să-i lase și în viitor sub ocărmuirea camerală din Ardeal. Se vede deci, că administratorul Tátay îi speriasse cu porunca dela împărăteasa și cu faptul, că de nu vor primi unirea, vor fi alăturați din nou la Ungaria, unde trebuia să suporte mai multe greutăți.

Auzind de faptul acesta episcopul din Arad trimise îndată pe vicariul său în Hălmațiu, ca să viziteze pe credincioșii de acolo și să-i întărească în credință. Dar administratorul Tátay, care-și vedeă periclitată opera apostoliei sale, îl oprî de-a face vizitațiune fără de concesiuine dela guvernul Transilvaniei, iar guvernatorul Haller aprobă procedura subalternului său sub cuvânt, că îndreptățirea episcopului din Arad de-a exercita jurisdicțiune și asupra Hălmațului nu a fost comunicată și autorităților din Transilvania. ²⁾

Înzădar arată vicariul diploma de numire a episcopului Sinesie. Organele politice din Ardeal nu luară la cunoștință acest act al împărătesei. Ei au izbutit să samene sămânța „unirei“ în districtul Hălmațului și acum așteptau să încolțească roadele activității lor prozelitice. Ce le păsă lor de protestul vicariului episcopesc, când știau că și cercurile din Viena vor aprobă și laudă măsurile luate de ei!

Astfel vicariul episcopului din Arad se întoarse acasă și încurând apărui din nou în Hălmațiu, Petru Paul Aron, ca să încoroneze opera unirei, care intră în bisericile românești din acest ținut, asistată de forța publică spriginită pe abuzurile fără de scrupul a funcționarilor administrativi.

(Va urmă).

¹⁾ Colecția Rosenfeld, deunde a luat știrea și Dr. A. Bunea în Episcopii P. P. Aron și D. Novacovici p. 68.

²⁾ Colecția lui Rosenfeld și opul citat alui Bunea, unde se publică în întregime scrisoarea, la p. 69.

¹⁾ Arhiva Cancelariei Aulice Transilvane Nr. 152 din 1751 în Arhiva regnicolară din Budapesta.

²⁾ Colecția Rosenfeld după Nr. 313 din 1752 al Cancel. aul. Transilvane.

Cultura religioasă.

De Dr. St. Cioroianu, preot.
(Urmare).

Maica biserică însă nu se mulțamește cu faptul, că ne atrage atențiunea asupra pericolelor ce amenință sufletul nostru, ci dânsa lucră și în senz pozitiv, indicându-ne mijlocul prin care ne putem forma puterile sufletești în înțeles moral-creștin.

Mijlocul acesta este religiozitatea. *Religioși suntem numai atunci, când în sufletul nostru ideile religios-morale sunt active și conducătoare.* Religiozitatea este cea mai perfectă putere, care poate să influențeze sufletul nostru, pentru că pe de o parte ea are cele mai puternice motive, iară pe de altă parte, tot dânsa ne pune în vedere cel mai frumos ideal de viață. Religiozitatea ne face clar adevărul că; preste întreg pământa și preste viața noastră e stăpân bunul Dzeu, la acărui porunca intrăm și părăsim lumea. Tu omule! zice religiozitatea — pe lângă toată puterea și știința ta ești neputincios față de atotputernicia lui Dzeu, ca un fulg de neauă; prin păcatele tale nu vei clătina puterea lui Dzeu nici pe o singură clipă, ci te vei distruge pe tine singur. Religiozitatea zice: Pleacă-te omule cu umilnă și evlavie înaintea puterii și măririi lui Dumnezeu, lapăda-te de închipuirea ta deșartă și neputincioasă! Curăța-ți sufletul de păcate și te apropie cu iubire față de Dzeu, care te-va primi ca pe un fiu al său și ți va da ție putere în suflet, ca să-ți poți face viața aceasta pământescă plină de greutate și dureri; liniștită, ușoară, plăcută și rodnică, iară după ce vei părăsi lumea aceasta, să te muți acolo unde trăiesc sfinții și dreptii o viață fericită și fără de sfârșit. Numai religiozitatea e în stare să ne urnească la muncă din trândăvia în care zacem moralicește, pentru că dânsa, fără nici un încunjur, ci drept și sincer, ne arată iadul îngrozitor din sufletul nostru. Numai religiozitatea e în stare să facă pe om să se spărie el singur de urătenie sufletească proprie. Religiozitatea are singură puterea de a stăpâni mintea, inima și voința noastră și de ale oferi nutremântul priincios, precum ale arată direcția de muncă. O mărturie viu grăitoare despre efectele religiosității sunt psalmii, aceste mărgăritare neprețuibile ale sftiei scripturi. Câtă duioșie câte lacrimi, câtă plângere, câtă bucurie, câtă profunzime de cugetare și sentiment nu conțin psalmii.

Cum cerbul să do este după isvorul de apă
Așa se dorește sufletul meu după tine, Dumnezeu!
Sufletul meu însătoșează după Dumnezeule
După Dumnezeu cel viu

Când voi veni și mă voi arăta înaintea lui D-zeu?
Lacrimile mele făcutu-s'au pâinea mea ziua și
[noaptea.
(Psalm 42).

Inima curată zidește întru mine, Dumnezeule
Și duh drept înnoește în lăuntrul meu
Nu mă lăpăda dela fața ta
Și duhul cel sfânt nu-l luă dela mine
Dăm iarăși bucuria mântuirii tale.

(Psalm 51).

Iată deci! cum curăță și înalță sufletul religiositatea. Intrebarea e, că dacă de fapt religiozitatea are puterea să înnoiască și să prefacă sufletul nostru, să câștigă ușor, vine ea mură în gură? Nu! Insuși domnul nostru Isus Christos ne descopere munca grea, ce trebuie să o săvârșească fieștecare creștin, dacă voiește să fie religios, zicând: „*Intrați pe poarta cea strâmtă; că largă este poarta și lată este calea ce duce spre pierzare; și mulți sunt cei ce intră printrânsa: Că strâmtă este poarta și îngustă calea, care duce la viață și puțini sunt cei ce o află.* (Matei c. 7 v. 13-15).

Dacă vrei să pricepi și să savurezi capdo-perile muzicei, trebuie mai înainte să faci întinse studii și exerciții muzicale, adecă trebuie să ai o cultură muzicală, așa și religiozitatea, nu se poate ivi, fără nici o muncă și suferință, în suflet, și dânsa cere o temeinică cultură religioasă. Domnul nostru Isus Christos, voind să ne deie exemplu, a petrecut 40 de zile în pustie, rugându-se și postind. Apostolii și învățăceii au umblat trei ani de zile în școala Mântuitorului lumii, pe sfinții părinții îi vedem retrași în singurătate iarăși ani de zile, studiind sfânta scriptură, postind și rugându-se. Deci iată că religiozitatea, aceasta mare putere binefăcătoare, numai pe calea studiului religios și a exercițiilor religioase se poate naște în sufletele noastre.

De aceia trebuie să afirmăm, că o biserică numai în acea măsură poate produce religiozitate, în care răspândește cultura religioasă.

Biserica noastră are un cult admirabil, bogat în forme și în simboale, plin de sfințenie și seriozitate.

„Și ce elemente de deșteptare religioasă, de întăriere și de luminare nu zac în rugăciunile și cântările bisericeii, în lecțiunile ei biblice, în simbolica actelor sfinte ale cultului... Adunarea într-o biserică, ce ne separează de toată comunicarea pământescă a vieții și, așa zicând ne introduce în liniștea misterioasă a unei lumi mai înalte, conștiința apropierei de Dumnezeu, în general toată suflarea Dumnezeiască ce răspiră în casa lui Dumnezeu, toată atmosfera sfântă, ce ne înconjură aici, trebuie maică ne-

vrând să înalțe spiritul la Dumnezeu și la cele Dumnezești și se umple inima de sentimente sfinte... Ori și din care parte să privim cultul aflăm în el o mulțime de elemente, prin care se deșteaptă, se susține și se propagă credința și viața religioasă¹⁾.

Dară ca cultul nostru divin să poată să-și facă efectul pe deplin, e de lipsă să-l pricepem.

Cultul diviu numai așa poate să rodească în noi roade nobile, dacă nu-l petrecem numai cu ochii și cu urechile ci cu sufletul întreg. Numeroși creștini de ai noștrii de aceea nu cercetează biserica, ori dacă și o cercetează, sunt indiferenți, pentru că nu înțeleg aceea ce văd și aud. De aceea o datorință de rangul prim al conducerii bisericei noastre este, să răspândească din cea mai elegantă casă a noastră, până în ultima colibă, o carte, care să explice pe înțelesul tuturor toate actele simbolice, ideile și cuvintele ce să cuprind în cultul nostru bisericesc. *Învățătura* este mijlocul cel mai puternic al bisericei noastre și pentru aceea să ne folosim de dânsa în toate privințele.

Avem o sumedenie de cântării și melodii bisericești, cari în multe locuri se cântă numai cu gura, fără nici o legătură cu necesitățile sufletești. O explicare, o introducere în frumusețea și în interesul și folosul lor, încă ne lipsește.

Avem numeroase rugăciuni potrivite pentru orice dispoziție sufletească, dară ele zac împrăștiate în mulțimea cărților rituale. Ne lipsește încă mâna dexteră, care să le adune în o cânticică și să le grupeze după toate regulile psihologice și stilare. Până astăzi librari străini satisfac adâncă trebuința de a se ruga lui Dumnezeu a poporului nostru, cari n'au învățat niciodată teologie ortodoxă.

Noțiunile de „creștin” și „evangelie” nu se pot desface una de alta. Cum să poată mîntea, inima și voința noastră să devină morale, dacă nu ne adâncim în înțelesul evangheliei. Dacă nu mai mult, dară atât se poate pretinde, ca fieștecare creștin ortodox să priceapă toate evangheliile din dumineci și sărbători. Explicarea acestor evanghelii, cuprinsă în o carte, care să se afle în casa fieștecaruia dintre noi, ar aduce nenumărate foloase bisericei noastre. Evanghelia pătrunsă în casă, și ce e mai de căpetenie, pricepută, ar lucra mereu la prefacerea sufletelor noastre. Conducerea bisericei noastre este datoare să ne deie în sfârșit această hrană scumpă și multdorită.

Mîntea, inima și voința încreștinate însă doresc să muncească să se manifesteze. Alte biserici s'au îngrijit de satisfacerea acestei tre-

¹⁾ vezi: Liturgia bis. dreptcredincioase răsăritene de Dr. Teodor Tarnavski 12, 11.

buinte naturale, și au întemeiat diferite *reuniuni religioase*, în care fieștecare temperament, fiecare treaptă socială și culturală poate să-și valideze în praxă vederile creștine. Reuniunile religioase sunt de o capitală importanță în viața unei biserici și noi încă nu le avem conduse de oameni inteligenți și experți.

În alte biserici sunt o mulțime de reviste religioase, cari săptămânal intră în casele credincioșilor și curăță aierul din familie, care poate preste săptămână s'a infectat de cutare păcat și patimă. Nouă ni-ar trebui numai una, care să bată măcar lunar la ușa inteligenților și a țărănilor aducându-le aminte de Dumnezeu și de legile lui.

Am indicat aici numai vre-o câte feluri cum se poate face cultură religioasă, prin care putem ajunge exclusiv la o *religiozitate* caldă și activă; dară ele sunt multe și cu atât mai multe, cu cât ne cugetăm mai mult, și studiem mai temeinic problema religioasă.

Biserica creștină ortodoxă prin cultul său și prin ideile sale religioase-morale ce le reprezintă, a format dela începutul ei până astăzi, cele mai mari și mai frumoase personalități, cu o singură condițiune, că a cerut o adâncă cultură religioasă. *Biserica numai pe acela poate să-l influențeze, care o înțelege.*

Putem pretinde deci zi și noapte dela credincioșii noștrii *religiozitate*, căci ia nu va veni dela sine, dacă nu le vom indigita izvoarele ei. Religiozitatea presupune o cultură religioasă, iară aceasta se bazează pe o literatură religioasă. Cu cât vom avea o mai bogată literatură religioasă, cu atât mai ușor se va putea face cultura religioasă și prin aceasta religiozitate. Să culegem deci toate florile de pe ogorul bogat al literaturii teologice clasice și moderne și să le plantăm în inima poporului nostru, făcându-l religios în înțelesul adevărat al cuvântului, și prin această *sănătos, trainic și fericit.*

Aviz.

Cu tot respectul aducem la cunoștința onor. public, că trecând ed. I. (30 mii) și a doua (10 mii) din calendarul nostru diecezan pe a. 1917 am scos de sub tipar a **treia ediție** în 7 mii exemplare. Aceasta nouă ediție e întregită și conține tarifa nouă postală și cea a competențelor de timbru, cari în ediția I nu s'au putut lua.

Prețul unui exemplar este 60 fil. + 15 fil. pentru porto.

La comande pentru cel puțin 30 esempl. oferim 25% rabat, privindu-ne și francatura.

Cu stimă:

Librăria Diecezană Arad.

Concurs.

Pentru îndeplinirea postului de capelan temporal pe lângă preotul Iosif Petcu din Bazoș să scrie concurs în termenul rezoluțiunii Ven. Cosistor Nr. 5973/1916 concurs cu termen de **30 de zile** dela prima publicare în organul diecezan „Biserica și Școala“.

Fiitorul capelan va beneficia $\frac{1}{2}$ din venitele împreunate cu parohia parohului Iosif Petcu afară de congruă și beneficiile casei parohiale cari sunt rezervate parohului. Va beneficia deci $\frac{1}{2}$ din sesiunea parohială și $\frac{1}{2}$ din birul și stola legală. Alesul va avea să stea la dispoziția parohului în afaceri oficiale și va avea să se îngrijască însuși de locuință, să solvească dările după beneficiul asigurat în acest concurs și în fine să proverdă catehizarea la toate școlile din loc fără altă remunerațiune.

Parohia este de clasa I. și deci dela recurenți să recere cvalificațiunea prescrisă în concluzul sinodului eparhial Nr. 84. II. 910.

Recurenții cari vor dovedi aceasta cvalificațiune și ar dori să reflecteze să-și înainteze petițiunile de concurs adresate comitetului parohial din Bazoș și ajustate cu documentele recerute în original [estras de botez, Testimoniu de pe cl. III. și cel de maturitate, absolutorii teologic, testimoniu de cvalificațiune preoțească, atestat de apartineță și atestat de serviciu:] la oficiul protoprezbiteral gr.-or. rom. din Temeșvá-Gyár-város (Timișoara fabric) și totodată să se prezinte pelângă observarea dispozițiilor regulamentare (§. 33 din regulamentul p. parohii) în vre-o Duminică ori Sărbătoare în sf. biserică pin Bazoș spre a-și arăta desteritatea în cântare, oratorie și tipic.

Dat în ședința com. par. gr.-or. rom. din Bazoș ținută la 12 Nov. n. 1916.

Constantin Pigli m. p.
preșdinte.

Dimitrie Țigu m. p.
notar.

În conțelegere cu: Ioan Oprea adm. ppbiter.

—□—

2—3

Pentru întregirea posturilor învățătoresți din comunele bisericesti: **Babșa** și **Drăgoești**, din tractul Belințului, să scrie concurs cu termen de **30 zile** dela prima publicare în „Biserica și Școala“.

Emolumentele împreunate cu acest post sunt:

1. *Babșa*: In bani gata 1000 cor., scripturistică 20 cor., conferență 20 cor., eventuala întregire dela stat, votată și fostului de învățător, locuință în natură, cu grădină și de fiecare înmormântare câte 1 cor.

Dările după intrgvilan cad în sarcina învățătorului.

2. *Drăgoești*: In bani gata 345 cor., $7\frac{1}{2}$ Hl. grâu 75 cor., 6 Hl. cucuruz 42 cor., $2\frac{1}{2}$ jugăre pământ arător 15 cor., lemne pentru învățător 64 cor., pentru conferință 20 cor., pentru scripturistică 20 cor., pentru adunarea generală 20 cor., locuință în natură, cu grădină lângă ea, dela înmormântări unde e poftit,

câte 1 cor., și eventuala întregire dela stat. avută și de fostul învățător.

Cei-ce doresc se reflecteze la ori-care din aceste posturi, sunt poftiți:

a) A-și trimitte petițiile concursuale, instruate conform normelor în vigoare, respectivului comitet parohial, pe calea oficiului protoprezbiteral din Belinț (Belencze, Temes-megy); b) a se prezenta într'o Duminică ori într'o sărbătoare în sf. biserică spre a-și arăta desteritatea în cântare și tipic; c) a aceluși atestat de funcție și conduită dela respectivul șef, întrucât a fost și până acuma în funcție și d) a descoperi în scris, dacă e asentat, fără a fi făcut anul de vointar. Fiecare ales învățător la vre-unul din aceste posturi, e dator:

a) Să instrueze pe școlari cântările bisericesti; b) să-i conducă la sf. biserică și să-i supravegheze și c) să presteze serviciile cantorale în și afară de biserică, fără nici o remunerațiune.

La Babșa vor fi preferiți cei cu cvalificațiune mai înaltă și apți a diriga cor.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu mine: Gherasim Sêrb, protoprezbiter.

3—3

Pentru îndeplinirea parohiei de clasa III. din **Sârbi** pprezbiteratul Halmagiului devenită în vacanță prin trecerea în deficiență a parohului Irimie Sirca conf. ord. V. Consistor diec. Nr. 5110/1916 să publică concurs cu termen de **30 zile** dela I. aparție acestuia în foaia of. „Biserica și Școala“.

Emolumentele sunt:

1. Biral parohial legal. 2. Stolele legale. 3. Eventualul ajutor de stat. 4. Nefiind casă parohială, parohia va inchiria pe speșele sale proprii până la alte dispoziții o casă acomodată cu supraedificate și grădină.

Alesul va fi îndatorat să poarte dările publice după venitele sale preoțești, și se catehizeze la școala conf. din loc, fără alta remunerațiune.

Doritori de a ocupa acest post sunt poftiți, ca recursele lor ajustate conf. regulamentului, cu toate documentele prescise, eventual și un atestat de serviciu și adresate comitetului pr. gr.-or. rom. din Sârbi (Szerb) să le înainteze în termenul de sus oficiului ppresbiteral gr.-or. rom. din Hălmagiu (Nagyhalmagy).

Reflectanții sunt obligați a se prezenta în vre-o duminică ori sărbătoare sub durata concursului, în sf. biserică din loc, spre a-și arăta desteritatea în celea rituale și predicamente.

Din ședința comitetului par. din Sârbi ținută la 7/29 Decemvrie. 1916.

Irimie Sirca m. p.
preot preș. com. p.

Irimie Cristea m. p.
inv. not. com. p.

În conțelegere cu: Cornel Lazar m. p. pprezbiter.

—□—

2—3